

Хома Іван
кандидат історичних наук
доцент кафедри історії України та етнокомунікації
Національного університету «Львівська політехніка»
khomaivan@ukr.net

ЗУНР ТА ПОЛЬЩА В ЛЮТОМУ - НА ПОЧАТКУ БЕРЕЗНЯ 1919 Р.: ІСТОРІЯ НЕВДАЛОЇ СПРОБИ ВНОРМУВАТИ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ У КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ

Поразка Австро-Угорської імперії в Першій світовій війні призвела до незворотних процесів – утворення національних держав. До цього процесу долучились і українці Східної Галичини, Буковини та Закарпаття, громадсько-політичний провід яких 18-19 жовтня 1918 р. у Львові задекларував утворення Української держави в рамках етнічних кордонів. Утім спроби українських політичних сил впродовж останньої декади жовтня 1918 р. офіційно отримати від австрійського уряду право на владу виглядало досить наївно. Чи варто було очікувати справедливого поділу австрійським урядом Галичини між поляками та українцями? Очевидно, що ні. Про це більш ніж переконливо свідчить політика Австрійської імперії впродовж ХІХ – початку ХХ ст. щодо українсько-польських відносин. Адже не було закладено жодних політико-правових механізмів, які б дали змогу розв'язувати територіальні суперечки без порушення етнічних меж, а також виключити можливість вирішення цієї проблеми збройним протистоянням. Загалом все зводилось до того, що влада в Східній Галичині буде передана Польській Ліквідаційній комісії, яка 28 жовтня почала працювати в Кракові. На 1 листопада був запланований приїзд ліквідаційної комісії до столиці краю – Львова для того, щоб перебрати владу в намісника. У результаті для українців єдиним шляхом відродити свої історичні права на незалежну державу в рамках етнічних меж стало застосування сили.

Загальновідомо, що зранку 1 листопада 1918 р. силовий сценарій захоплення українцями влади у Львові було успішно реалізовано. Листопадовий переворот, який фактично було проведено без пострілів та людських втрат переріс у масштабне українсько-польське збройне протистояння, яке в українській історіографії отримало назву «українсько-польська війна», а в польській «польсько-українська». Адже широкі верстви польського населення та політичні сили не піддавали сумніву свої права на Східну Галичину з центром у Львові. Факт силового захоплення українцями влади у Львові пов'язаний з тим, що польські громадсько-політичні кола та преса проігнорували проголошення відродження засад Української держави 19 жовтня 1918 р.

У розв'язання збройного конфлікту втрутились країни Антанти, які взяли на себе повноваження стабілізувати повоєнну ситуацію та побудувати нову геополітичну карту Європи. Якщо в ставленні до незалежності Польщі між ними панувала повна єдність, то стосовно ЗУНР, зокрема в Англії, була окрема думка. Ця думка ще в листопаді 1918 р. була оформлена в меморандум закордонного відомства Англії, яким було рекомендовано Антанті вплинути на Варшаву задля припинення бойових дій і розглянути можливість визнати незалежність ЗУНР або об'єднання Галичини з Наддніпряниною.

Загалом упродовж листопада 1918 – першої половини січня 1919 р. робота різних дипломатичних місій у Польщі та Східній Галичині зводилась до вивчення ситуації та пошуку механізмів примирення Західно-Української Народної Республіки з Польщею. У свою чергу дипломатичні представництва ЗУНР та Польщі активно намагались роз'яснити зміст та суть конфлікту, свої права, схилити на свою сторону міжнародних посередників та показати межі компромісу.

У середині січня 1919 р. виникла потреба сформуванню однієї військово-дипломатичної делегації Антанти для проведення ефективних переговорів. У результаті було сформовано чисельну комісію на чолі з французьким генералом Ю. Бартелемі.

Комісія 24 січня 1919 р. прибула до Львова. До її складу входили: від Франції майор де Летоїле, майор Вікер і капітан Ламарк; від США професор Р. Лорд, поручник Фостер і капітан Д. Басс; від Англії генерал Картон де Віарт, полковник Сміт і капітан Моуль; від Італії майор Стабіле і поручник Порголессі. Разом з ним ще прибуло 67 офіцерів і солдатів. Делегацію супроводжували польський міністр Валькович, професор Домбровський та інші.

Ця делегація отримала широкомасштабне завдання досконало вивчити політичне, економічне і військове становище, національно-культурні відносини в регіоні та підготувати змістовний і вичерпний звіт Паризькій конференції. Водночас розглянути на місці перебіг і перспективи українсько-польської війни, зокрема, чи її варто продовжувати чи домогтися порозуміння між поляками і українцями.

Утім перед приїздом до Львова, делегація побувала в Кракові, Варшаві, Перемишлі де мала зустріч з першими особами Польської держави. При тому, жодної попередньої зустрічі з українськими дипломатичними колами та першими особами ЗУНР не було проведено. Очевидно, що навіть без показових прийомів і зустрічей, потужного інформаційного супроводу в пресі, делегація Ю.Бартелемі була відверто на стороні Польщі.

2 лютого відбулася перша зустріч Ю. Бартелемі з українською делегацією, яку очолював полковник Іван Омелянович-Павленко. За дорученням уряду ЗУНР та Начальної команди Галицької Армії українські представники заявили, що готові укласти перемир'я на демаркаційній лінії по р. Сян. Ю. Бартелемі не висловив жодних пропозицій. Адже відомо, що на той час Польща готова була йти на компроміс, якщо демаркаційна лінія буде проведена по річках Буг та Дністер. Очевидно, що Ю. Бартелемі не мав бажання починати роботу своєї місії з початку і затягувати розв'язання конфлікту.

Через декілька днів Ю.Бартелемі виїхав до Варшави де 12 лютого зустрівся з прем'єр-міністром і міністром закордонних справ І. Падеревським та Ю.Пілсудським. Предметом розмови

стало проведення демаркаційної лінії по Бугу та Дністру. Ю. Пілсудський погодився передати українцям ще й колію Стрий – Лавочне.

15 лютого на засіданні місії у Варшаві Ю. Бартелемі міркував над тим, якими засобами можна змусити українців прийняти умови Антанти. Не придумавши переконливих аргументів, звів свою доповідь до відвертого фальсифікування стану справ та намагався переконати присутніх у неспроможності українців на державне будівництво.

Після цього Ю. Бартелемі розпорядився розпочати другий раунд переговорів з командуванням Галицької армії. Це співпало з початком 16 лютого 1919 р. масштабної наступальної операції Галицької армії із стратегічною метою – здобути Львів. Польські сили були не готові до такого раптового наступу.

Неочікуваним наступ став і для делегації Антанти. 18 лютого Ю. Бартелемі надіслав командувачу Галицької армії М. Омеляновичу-Павленку телеграму в якій вимагав негайно припинити бойові дії для переїзду делегації з Перемишля до Львова. М. Омелянович-Павленко відмовився припинити бої. Утім виконав наказ президента ЗУНР Є. Петрушевича пропустити місію Ю. Бартелемі до Львова. Штаб Галицької армії розташовувався в містечку Ходорів, що приблизно в 60 км на південь від Львова.

20 лютого Ю. Бартелемі зі Львова надіслав М. Омеляновичу-Павленку другу телеграму, з вимогою припинити бої і забезпечити проїзд делегації до Ходорова. Як і першого разу командувач української армії забезпечив проїзд, але бої на фронті не зупинив. У своїх спогадах ці події М. Омелянович-Павленко оцінив так: «Не треба доводити, що самий факт можливості переговорів дуже шкідливо відбивався на наших замірах. Уряд не знайшов можливості відмовити відпоручникам держав-переможців».

22 лютого 1919 р. делегація Антанти в складі генералів Ю. Бартелемі та Картона де Віяра, професора Лорда, полковників

Моля та Сміла, майорів Вікера та Стабіле і супроводжуючих осіб приїхала до Ходорова. Делегацію зустріли командувач Галицької армії М. Омелянович-Павленко та начальник штабу В. Курманович. Оскільки, зі слів М. Омеляновича-Павленка, «ген. Бартелемі вже мав між нашим вояцтвом вироблену славу нашого гострого противника, ... я попросив полк. Курмановича довести до відома комісії, що для кращого перебігу наради бажано, щоби головував ген. Картон де Віяр» . Пропозицію було прийнято і в приміщенні штабу розпочалось перше засідання. При тому, бої на фронті не припинялись.

Переговори розпочались із заяви Картона де Віяра: «18-го ц.м. ми звернулись до Вас з вимогою завішення зброї в цілі прибуття нашої місії з Перемишля до Львова. Натомість Ви відповіли генеральною битвою на всьому фронті. Ми питаємо Вас: це є визов супроти держав Антанти? Коли ні, то ми ставимо Вам негайне домагання припинити розпочату Вами генеральну битву. На відповідь даємо Вам 5 хвилин». М. Омелянович-Павленко відповів, що оперативні обставини не давали змоги зупинити відразу бої, а щодо припинення боїв взагалі, то це є повноваженням уряду ЗУНР. Відповідь командувача Галицької армії задовольнила делегатів Антанти. Картон де Віяр запитав скільки потрібно часу, щоб припинити бої? Порадившись з В.Курмановичем М.Омелянович-Павленко заявив, що відповідь від уряду буде до третьої години дня. Делегати погодились чекати. Після цього Ю. Бартелемі представив командуванню Галицької армії проєкт мирної угоди . В основі проєкту йшлося про встановлення демаркаційної лінії, яка мала б проходити вздовж Бугу, кордонів Жовківського і Кам'янецького, Львівського і Кам'янецького, Львівського і Перемишлянського повітів, повертати на південний-схід від Бібрки і Вибранівки, а потім східною межею Дрогобицького та Турківського повітів. За поляками мав опинитися Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн.

Безумовно, такі умови були неприйнятні для української сторони, зважаючи на успішний розвиток Вовчухівської наступальної операції, блокування Львова й цілковиту стабільність фронту на інших ділянках. Приблизно о 14.30 прийшла відповідь із Станіслава, де було зазначено, що Державний Секретаріат ЗУНР зможе прийняти рішення тільки зранку 23 лютого. Антантівська делегація не сперечаючись виїхала до Львова. При тому, було досягнуто домовленості продовжити переговори у Львові. М.Омелянович-Павленко розуміючи, що делегація Ю. Бартелемі стоїть на стороні Польщі, її приїзд до Ходорова оцінив досить позитивно. Адже це була нагода «правильного інформування держав Антанти про Українську Галицьку Армію. Ці й інші відвідини комісії та витривалість нашого війська в боротьбі з сильнішим противником спричинилися до того, що в 1919 р. наша армія мала славу найкращої військової групи на Сході Європі».

Увечері 23 лютого до Львова прибула українська делегація на чолі з віце-президентом Української Національної Ради Л. Бачинським. До складу делегації входили полковник М. Тарнавський, отець Ф. Бонн, який був перекладачем. Польську сторону представляли полковник М. Кульнський, майори Я. Гемпель та Я. Маріанський. Обговорювали питання про перемир'я. 24 лютого учасники підписали договір про припинення бойових дій з 25 лютого.

Зранку 25 лютого переговори продовжились. Для їх проведення до Львова прибула українська делегація в складі В.Охримовича, О. Бурачинського, С. Витвицького, М. Лозинського, В.Охримовича, В. Темницького, Ф. Бонна, полковників К.Гужковського та К. Слюсарчука, підполковника В.Фідлера та отамана Т.Рожанковського. Польське представництво очолив А. Скарбек. Головна дискусія знову розгорнулася навколо демаркаційної «лінії Бартелемі». Українська делегація обстоювала кордон по річці Сян, в той час коли польська сторона лінію Берестечко-Рогатин-Галич-Калуш. Більш за все ця лінія,

була заявлена, щоб пізніше показати, що поляки готові йти на компроміс.

Зрозуміло було, що жодна сторона не готова шукати компромісу. Адже із самого початку роботи делегація Антанти не зайняла позицію пошуку компромісу з самодостатнім суб'єктом переговорів – ЗУНР. У результаті перші тристоронні переговори у Львові виявилися безрезультативними. Ю. Бартелемі запропонував провести ще одну зустріч з галичанами 27 лютого в Ходорові, учасником якої мав стати Головний отаман УНР С. Петлюра.

Між іншим політичні та військові сили Польщі запевняли, що йдуть на компроміс, адже законним для них є вимагати проведення демаркаційної лінії по р. Збруч.

Запланований 27 лютого черговий раунд переговорів розпочався вчасно. Цього разу, як пише М. Омелянович-Павленко: «партія розігралась між С. Петлюрою та Ю. Бартелемі. Небіжчикові (С.Петлюрі – авт.) дуже шкодило незнання чужих мов, але не дивлячись на це, він був гідним заступником української справи». Зокрема, С. Петлюра домагався від місії Антанти визнання самостійності УНР і ЗУНР, фінансової та військової допомоги для продовження війни проти більшовицьких військ в Україні. У відповідь, місія Антанти, яка робила останні спроби утвердити «лінію Бартелемі», вимагала від С. Петлюри тільки поступок, не даючи ніяких конкретних гарантій про допомогу. На переговорах стала зрозумілою, ще одна мета місії Антанти – стабілізувавши українсько-польські відносини, переорієнтувати Галицьку армію на більшовицький фронт. Очевидно, що це також було певною ціллю і С.Петлюри, який приїхав до Ходорова не тільки на переговори з Антантою, але і просити військову допомогу в ЗУНР. Адже після того, як 4-5 лютого 1919 р. війська Дієвої армії УНР покинули Київ та почали відступати на захід, протибільшовицький фронт втримувати ставало все важче.

27 лютого жодних домовленостей не було досягнуто. 28 лютого делегації ЗУНР та Польщі отримали від місії Ю. Бартелемі проект договору про перемир'я. Документ складався з двох пояснювальних записок, договору і карти розмежування. Його суть зводилась до припинення бойових дій з моменту підписання перемир'я, відступу військ за вказану лінію (стосувалось тільки українців), звільнення полонених та інтернованих. У соціальному додатку зазначалося, що половину видобутку нафтового басейну поляки мусять продавати українській державі. У спеціальному меморіалі до української і польської сторін генерал попередив, що до його компетенції належить припинення воєнних дій і встановлення тимчасового перемир'я, а далі проблеми вирішуватиме Паризька конференція. Він попередив, що чекатимуть уповноважених для підписання перемир'я на їх умовах у Львові до 8.00 5 березня.

Вручаючи проект делегатам ЗУНР О. Бурачинському, С. Витвицькому та М. Лозинському Ю. Бартелемі попередив їх, що хоч становище на фронті в даний момент склалось на користь ЗУНР, Польща може незабаром розпочати великий наступ, маючи допомогу армії Ю. Галлера.

Незважаючи на тиск місії Ю. Бартелемі і бажання галицького керівництва зберегти добрі відносини з Антантою, зазначені умови Державний Секретаріат відкинув. Делегація ЗУНР їдучи зі Львова через Ходорів доручила Начальній команді Галицької армії відновити бойові дії на фронті. 1 березня 1919 р. М. Омелянович-Павленко видав відповідний наказ, який завершувався словами: «До зброї, товариші коменданти, старшини, стрільці і козаки! Хай нас розсудить залізо і кров!».

У зв'язку з відновленням бойових дій 1 березня Ю. Бартелемі, який чекав до означеного терміну у Львові, надіслав М. Омеляновичу-Павленку телеграму, в якій ультимативно заявив: якщо українська сторона не припинить вогонь, вона бере на себе відповідальність за зрив перемир'я, а місія 2 березня покине Львів. Голова уряду ЗУНР С. Голубович радіограмою зазначав,

що місія Ю. Бартелемі у своїй діяльності і пропозиціях враховувала лише інтереси польської сторони, мала намір віддати половину території ЗУНР Польщі. Незважаючи на шире бажання жити в мирі з сусідами, українці мусять захищатися. С. Голубович пропонував надіслати в Галичину іншу, незалежну місію.

Не дочекавшись делегації, делегація Антанти 3 березня виїхала до Варшави. Тут Ю. Бартелемі прозвітував представнику Антанти в Польщі Ж. Нулансу про невдачу, спричинену українцями. До речі, Ж. Нуланс, висловлюючи обурення з цього приводу, здебільшого звинувачував С. Петлюру. Делегація Ю. Бартелемі склала відверто антиукраїнський звіт особисто Ллойд Джорджу, В. Вільсону та Ж. Клемансо й рекомендувала якнайшвидше вислати до Польщі армію генерала Ю. Галлера та значну кількість зброї.

Відомо, що впродовж квітня – травня 1919 р. Антанта надала Польщі значну військову допомогу, яка і визначила долю українсько-польської війни в липні 1919 р. Оцінюючи ситуацію з висоти ХХІ ст., стає очевидним, що події лютого – початку березня 1919 р. були далекі від послаблення конфронтації між двом націями, а тільки започаткували складну дискусію українсько-польського порозуміння, яка розтягнулася на декілька десятиліть.

Література:

1. Klimecki M. Polsko-ukraińska wojna o Wschodnią Galicję 1918-1919: polskie spojrzenie // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 18.: Західно-Українська Народна Республіка: до 90-річчя утворення / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, Львів, 2009, С. 373-384.
2. Wyszczelski L. Wojna o kresy wschodnie, Warszawa, 2011, - 490 s.
3. Західно-українська народна республіка. 1918-1923. Уряди. Постаті / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; гол. ред. Ярослав Ісаєвич; упоряд.: Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Соляр, Львів, 2009, - 350 с.

4. Карпенко О. З історії Західно-Української Народної Республіки (До 85-річчя з дня народження професора О.Ю.Карпенка) / За заг. ред. М.Кугутяка, Івано-Франківськ, 2006, 496 с.
5. Красівський О. Антанта і відродження української й польської державності в 1918–1921 рр. // Польща та Україна в боротьбі за незалежність 1918–1920, Варшава, 2010, С. 53-65.
6. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919, Львів, 1998, 488 с.
7. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР, Львів, 1995, - 368 с.
8. Макаруч С. Українська Республіка галичан, Львів, 1997, - 192 с.
9. Омелянович-Павленко М. Спогади командарма (1917–1920): Документально-художнє видання / Упоряд.: М.Ковальчук, Київ, 2007, - 608 с.
10. Хома І. Січові Стрільці. Створення, військово-політична діяльність та збройна боротьба Січових Стрільців у 1917-1919 рр., Київ, 2011, - 104 с.

Купар Діана
асистент кафедри країнознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
diana.kupar@gmail.com

СЛОВАЦЬКО-РОСІЙСЬКІ МІЖДЕРЖАВНІ ВІДНОСИНИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У КІНЦІ ХХ - НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Словацько-російські відносини від моменту утворення незалежної Словацької Республіки у 1993 р. пройшли складний шлях розвитку. На становлення та розвиток співробітництва впливало ряд факторів міжнародного характеру, а також стан та динаміка внутрішньополітичних процесів всередині обох країн. Словаччина є невеликою за розмірами країною, з незначним, у порівнянні з іншими європейськими державами, економічним потенціалом та політичним впливом. Проте, Словацька Республіка є невід'ємною частиною